

I stykket skildres landsbyens mennesker tilbage fra fællesskabets tid, og man følger en husmandsfamilie, en gårdmandsfamilie og dens tyende, og hvorledes deres livsvilkår er forandret op gennem tiden, fra fæstebonde til slagteriarbejder. Desuden skildres nogle af landsbyens institutioner – hospitalet, forsamlingshuset – deres udvikling og betydning for byen. Der er ingen i manuskriptgruppen, som har boet i byen i mere end 20 år, de fleste endog langt mindre, og det har derfor været nødvendigt at få snakket en række forhold igennem med gamle folk fra egnen. Interviewmaterialet bliver i uddrag offentliggjort i et program til forestillingen.

I 1979 meddelte man fra Århus Amts Museumsråd og Odder Museum, at man ikke længere ville støtte projektet, da man skønnede, at det indeholdt for meget formidling og for lidt forskning. Dette til trods for at amtsmidlerne var givet gennem almenformidlingsudvalget. På baggrund af en sådan argumentation kan man blive lidt bange for, hvilken status der egentlig tillægges formidlingen, og hvor stor interessen når det kommer til stykket er, for at prøve noget andet end de traditionelle udstillinger.

Når man har oplevet den glæde og det respons fra en lokalbefolkning, som vi har i Gosmer sogn, er man ikke i tvivl om, at der i lignende formidlingsprojekter er muligheder, som der må og skal arbejdes videre med.

På eget initiativ søger deltagerne i Gosmer sogn nu midler andetsteds fra til afrunding af arbejdet.

Henrik Thrane:

Hvordan forebygges rabies archaeologorum?

Olaf Olsens indlæg om arkæologernes specielle form for galskab (Fortid og nutid 28, 276 ff) satte skytset ind mod udgravningen af fortidsminder, der ikke trues af umiddelbar ødelæggelse – bortset fra den arkæologerne måtte have i sinde. Det var altså den fine ende af arkæologien, problemgravningerne eller forskningsgravningerne, det drejede sig om.

Jeg føler ikke trang til at gå i rette med Olaf

Olsen, tværtimod vil jeg gerne gå lidt videre og påstå at rabies archaeologorum er mere smitsom og alvorlig end man kunne tro.

Rabies ytrer sig i sin arkæologiske form som en utæmmelig lyst til at grave, levere glemte genstande til offentligheden. Totaludgravningssyndromet (hedder det vist nu) er blot den yderste konsekvens af sygdommen, resultatet alt for ofte en så langtrukket undersøgelse, at udgraveren enten dør undervejs eller efterlader sig en upubliceret udgravning – beretningen er selvfølgelig afleveret år for år – i begge tilfælde en så alvorlig sag fordi gravningen for enhver anden end udgraveren vil være mange gange vanskeligere at publicere. Kun sjældent kommer disse forhold op til overfladen – som i debatten om Sir Mortimer Wheelers nekrolog over Sir Ian Richmond i *Antiquity* 1975. Normalt holdes skandalerne indenfor faggruppen.

De fleste af de angrebne får afløb for deres galskab ved at grave truede fortidsminder ud – det kan der jo ikke ske så meget ved (?). § 49-gravninger kalder vi dem herhjemme, da de har en lovdækket finansieringsmulighed. Nødgravninger er et andet og måske bedre navn. Det kan både dække den tilstand fortidsminderne befinder sig i og den udgraverne lider under. Det er nemlig et spørgsmål, om arkæologerne ikke er ved at befinde sig i en åndelig nødstilstand. I den gode sags tjeneste graves der som aldrig før i dette kongerige. Selv ikke i de entrepenante artier sidst i forrige århundrede nåede man mere. Dengang var situationen måske endnu mere forvirret end den kan forekomme i dag (Sven Thorsen, *Fortid og Nutid* 28, 211 ff).

Det er jo vitterlig en god sag at redde historiske kilder fra ødelæggelse. At man så ødelægger dem i redningsøjeblikket er den for arkæologien helt specielle situation, som den enkelte arkæolog må gennemtænke i sit lønkammer gang på gang, efterhånden som han får stigende erfaring og mere ansvar – hvis han da får tid til at tænke. Ingen kan gøre det bedre end hans evner og tidens teknik strækker, men det er en alvorlig sag at erstatte den primære kildes uendelige informationsmuligheder med et begrænset sæt af fortolkede og lidet kontrollable beskrivelser, opmålinger og

fotografier. Alternativet er blot den ukontrollerede ødelæggelse, hvor end ikke de simpleste oplysninger bjerges. I den situation er valget klart.

Ser man museernes og andre arkæologiske institutioners årsberetninger igennem (senest Antikvariske Studier 3, 1979), er det indlysende, at en fylde af informationer indsamles ved de mange § 49-gravninger. De mest øjnnefyldende fylder vor stadigt voksende tidskriftmængdes sider, så folket og de bevilligende myndigheder kan se, at de får noget for pengene. Arkæologerne graver alt hvad de orker, året rundt, med gift og rygskader til følge – men det tager de med i købet. De er nemlig så s . . . s pligtopfyldende og ansvarsbevidste overfor deres fags kildemateriale.

Hvad er der da galt? Olaf Olsens første spørgsmål til udgraveren lød: Er det nødvendigt at foretage denne undersøgelse?»

Dette spørgsmål bør ikke blot stilles inden forskningsgravninger, men er lige så berettiget ved nødgravninger.

Næste led i den sjælelige ransagelse bør lyde: »Du skal kun grave, hvor det er uundgåeligt fordi udgravningen er den sidste chance for at redde denne historiske kilde«. Allerede med denne grundsætning bliver der udgravningsobjekter nok, så sandt som anlægsarbejderne her i landet ikke ser ud til at gå i stå – trods olie- og andre kriser. Objekter, der ellers fjernes af bulldozere o.l., kvalificerer sig naturligvis til udgravning, de er de egentlige nødudgravningssager. Der bliver allerede her for mange til at det hele kan nås, der må prioriteres efter den i øjeblikket rådende erkendelse.

I denne situation falder rabiesanklagen bort, slaget er tabt på forhånd. Det skulle nemlig have været udkæmpet længe før. Det må derfor være en klar målsætning at skære denne risikogruppe ned til det minimale.

Alt hvad der overhovedet kan bevares, også selvom det ikke er for evigheden men blot for en generation eller nogle år, bør bevares. Derved udskydes nødsituationens indtræffen til tider, der forhåbentlig er bedre. I én henseende vil de sikkert være det. Undersøgelsesmetoder og hjælpevidenskaber er alene i

Olaf Olsens og min levetid udviklet utroligt, og intet tyder på at den tendens er bremset.

For at opnå denne udskydelse af det for fortidsmindet fatale øjeblik kræves et helt anderledes intimt samarbejde mellem planlæggere og arkæologer end hidtil praktiseret. Kun hvis samarbejdet indledes så tilpas tidligt at der endnu ikke er slået streger på kortene, kan det nytte noget. Planlæggerne må gerne gå og tænke på hvor stregerne burde være, men så skal vi også orienteres. Ud fra vores viden om landskabets fortid kan vi vejlede planlæggerne, så der gøres mindst mulig vold på fortidsminderne, ikke blot de synlige, men i lige så høj grad de skjulte såsom bopladser og gravpladser. Veje kan flyttes, rekreative områder nyfordeles o.s.v.

Herved vinder vi arkæologer 1. en udsættelse på ubestemt tid af nødgravningerne, 2. mulighed for at bruge kræfterne på andre sager (det forebyggende arbejde i form af registrering og samarbejde er mindre tidskrævende end nødgravningerne), 3. arkæologien kommer nærmere ind på livet af folk.

Befolkningen vinder 1. nogle åndehuller, 2. deres daglige omgivelser får et historisk perspektiv, idet man nu kan fornemme hvordan forfædrene boede og brugte landskabet (bevaringen ledsages selvfølgelig af oplysning om hvad det er, der bevares), 3. I sidste instans får befolkningen en bedre Danmarkshistorie, da fremtidens arkæologer vil kunne få flere oplysninger frem når de endelig engang skal udgrave de pladser, vi nu får beskyttet.

Fredning i gammeldags forstand kommer også på tale. Der er f.ex. mange overpløjede høje, som fortjener at bevares, både fordi de pynter på landskabet og fordi der er så meget tilbage af dem, at de endnu rummer betydelige informationsmængder. På privat jord vil sådanne fredninger koste penge, men færre end hvis højene skulle graves ordentligt ud. I byudviklingszonerne vil de samme problemer ikke opstå, der skal være grønne områder alligevel så bevaring kræver ikke extra investering.

Forudsætningen for at lægge større vægt på bevaringen og på det forebyggende arbejde er, at vi kan tilbyde planlæggerne en nogenlunde dækkende viden om kulturlandskabets

arkæologiske pladser. Det vil jeg vove at påstå at få af os i dag kan gøre med god samvittighed. Vi har gravet og gravet, men ikke lagt vægt på den i denne sammenhæng uundværlige registrering eller rekonoscering.

Hvis man kan godtage min tankegang, må konsekvensen blive en ændret prioritering af det arkæologiske arbejde:

Nødudgravningerne må ikke lamme os, de skal nedprioriteres til absolut sidste led i den normale arbejdsgang. De skal ikke danne den brede vej, men være den blindgyde som kun de håbløse sager havner i. For at komme planlæggerne og maskinerne i forkøbet må registreringen af fortidsminder i videste forstand opprioriteres. Navnlig gælder det de bynære områder, som skal bebygges indenfor de næste planperioder. Overfladeafsøgning – normal rekonoscering – bliver sammen med studiet af luftfotografier den foretrukne arbejdsgang.

Med denne strategi undgår vi ikke nødgravningerne. Dels vil der komme prøvegravninger på nyfundne pladser for at se, om de nu også er bevaringsværdige, dels vil der komme tilfælde, hvor en plads smuttede gennem iagttagelsesnettet, eller hvor planlæggerne alligevel ikke kunne tage hensyn til os (det bliver selvfølgelig undtagelser, der bekræfter reglen). Nødgravningerne får blot den plads, de altid burde have haft, de er arkæologiens ultimative svar på samfundets udviklingskrav når alle andre muligheder er udtømte.

Jeg har tidligere (Fortid og Nutid 25, s. 299 ff) argumenteret i lignende retning. Mine erfaringer siden har ført til den her fremlagte stramning. Jeg mener at tilgodese ikke blot min dårlige ryg, men også arkæologiens tarv i nutid og fremtid bedst ved den skitserede strategi. Følges den, vil man i hvert fald ikke mere med rette kunne stille diagnosen »rabies archaeologorum«.

N. C. Skouvig:

Gorm den Gamles herkomst

Omtrent samtidig med min bog 'Hardeknud I og Hardsyssel etc.' udkom i begyndelsen af

1977 Erik Kroman's »Det danske Rige i den ældre Vikingetid«. Disse to bøger har en del tilfælles: det tidsrum, de omhandler, periodens danske konger m.m., men på to vigtige hovedpunkter er der afgørende forskelle. Medens Kroman mener at kunne etablere en sammenhængende kongerække fra Gudfred til Gorm den Gamle, afstod jeg – efter omfattende forstudier – fra at udrede hele slægtsforbindelsen indtil og med Gorms nærmeste forgænger (min bog p. 19 f), og dernæst lader Kroman nok Gorm nedstamme biologisk fra den gamle danske kongeslægt men introducerer ham dog først rigtig på den danske scene fra ca. 934 efter en årrækkes ophold i *England* som engelsk jarl under navnet Gudrum og som søn af en mand ved navn Svend, medens han efter min formening er søn af en Hardeknud og stammer fra *Jylland*.

Dr. Kromans opsigtsvækkende Englands-teori mødte adskillig skepsis. Jeg for mit vedkommende fandt den både efter nærmere gennemlæsning og specielt efter et ret indgående studium af dét, der er forfatterens alfa og omega: de kongelige engelske gavebreve (charters) for perioden 924–939, ganske utilstrækkelig underbygget. Og nu har et par fagfolk udtalt deres dom, – og den tør nok siges at være fældende. I en kronik i Berl. Tid. 22/3 1978 »Gorm den Gamle og Æthelstans jarler« har lektor i middelalderhistorie ved Københavns universitet, Niels Lund i detaljer gennemgået Kromans argumenter og fundet dem alle særdeles usikre. Han slutter med at sige: »Konklusionen bliver da, at der i de historiske kilder ikke findes noget belæg for Kromans teori om Gorm den Gamle som engelsk jarl.«

Kromans reaktion herpå bestod i en kronik i samme blad 29/4 1978, hvor han – uden at nævne Niels Lund og referere hans kritik – blot gentager og henviser til sin teori og sine argumenter fra bogen.

Endvidere har lektor Inge Skovgaard-Petersen i sin anmeldelse af dr. Kromans bog i Fortid og Nutid bd. XXVII s. 411. f. kritisk behandlet teorien og dens begrundelse og siger afsluttende: »Kromans teori er vel ikke blottet for sandsynlighed, men den forudsætter to ting der stiller strenge krav til læserens